

УДК 304.44:477

Попова О. Б., Соколова Н. Д.

Кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України;

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України

ПРОБЛЕМИ СПОРТУ, СІМ'Ї ТА ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРЕСИ У ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Попова О. Б., Соколова Н. Д. Проблеми спорту, сім'ї та здоров'я в Україні через призму вітчизняної преси в перше десятиліття ХХІ століття. Преса як частина медійної сфери є важливим соціальним інститутом, індикатором суспільного життя, що створює віртуальну соціальну реальність, формує культурний простір, формулює культурний простір, громадську думку та контролює політичну сферу. Показано актуальність аналізу газетної інформації про спорт, сім'ю та здоров'я для здійснення суспільних трансформацій та інституціональних перетворень перехідного суспільства. Завдяки аналізу вітчизняної преси початку ХХІ століття дослідник розкриває динаміку змін політики, симпатій та пріоритетів у сфері спорту, здоров'я та ставлення до інституту сім'ї, зміну соціальної зацікавленості та моди у професійному спорті та фізичній культурі.

Ключові слова: медіасфера, соціальна трансформація, спорт, сім'я і здоров'я.

Попова О. Б., Соколова Н. Д. Проблемы спорта, семьи и здоровья в Украине через призму отечественной прессы в первое десятилетие ХХІ века. Пресса, как часть медиа сферы, является важным социальным институтом, индикатором общественной жизни, создает социальную виртуальную реальность, формирует культурное пространство, формирует общественное мнение и контролирует политико-управленческую сферу. Показана актуальность анализа материалов прессы о спорте и физической культуре как важнейшем социальном институте и явлении культуры, который отражает и ощущает на себе все трансформации общества, влияет на его здоровье и благополучие. Благодаря анализу отечественной прессы начала ХХІ века исследователю открывается динамику изменений

політики, симпатій и приоритетов в сфері спорту, здоров'я, отношения к институту семьи, изменений социальной заинтересованности и моды в профессиональном спорте и физической культуре.

Ключевые слова: медиасфера, социальная трансформация, спорт, семья и здоровье.

Popova O., Sokolova N. Problems of sport, family and health in Ukraine throw the prism of the national press in the first decade of the XXI century. The press, as part of the media sphere is an important social institution and an indicator of public life, creates a virtual reflection of the real social world, it forms the cultural space, shape public opinion and controlling of politico-administrative sphere. Showed the importance of the analysis of press materials on sport and physical culture as an important social institution is, and the phenomenon of culture that reflects and felt by all of society transformation affects his health and well-being. By analyzing the media materials of the early twentieth first century researcher reveals a dynamic of policy changes, sympathies and priorities in the field of sport, health, relationship to the institution of the family, changes in the social interest and fashion in professional sport and physical culture.

Key words: mediasphere, social transformation, sport, family and health.

Постановка проблеми. Преса як частина медійної сфери є важливим соціальним інститутом, що створює віртуальну реальність соціального світу, структурує культурний простір, формулює громадську думку та контролює політичну сферу, тобто вона є індикатором суспільного життя. Аналіз медійних матеріалів необхідний для усвідомлення стану суспільства, його духовного, економічного, політичного потенціалу та можливих шляхів розвитку. Розгляд таких матеріалів щодо сфери сім'ї, спорту та фізичного виховання є досить актуальним для подальшого розвитку української соціально-історичної науки та збільшення емпірико-теоретичної бази соціології спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальним проблемам сфери сім'ї, спорту та фізичної культури в Україні присвячені дослідження таких відомих дослідників як М. Візитей, М. Ібрагімов, Т. Імас, Т. Круцевич, В. Ніколаєнко та ін. Хоча останніми роками вийшов ряд серйозних робіт, заснованих на аналізі медійного контенту (Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. – К. : Критика, – 2010. – 656 с.), в основному цим напрямком наукових досліджень

на вітчизняних теренах, на жаль, більше займалися філологи та журналісти. У соціально-історичній науці дослідження матеріалів преси у першу чергу виражені у методі контент-аналізу. Тематикою впливу мас-медіа на суспільство опікувалися В. Гріневич, Л. Гріневич, С. Лещенко, Н. Лігачова, О. Романчук, О. Тертичний, Р. Трифонов та інші. Але висвітлення мас-медіа, зокрема пресою, галузі спорту та фізичної культури як окремої соціальної сфери, потребують окремого і детального вивчення.

Мета – розкриття значущості медійного контенту, зокрема, преси для розвитку сфери спорту та фізичного виховання, здоров'я та сім'ї. Значний пізнавальний матеріал, який містять декриптивно-анімічні медійні тексти з питань спорту, заслуговує на спеціальне дослідження. Необхідно системно моніторити газетну інформацію за певні хронологічні періоди – епохи, роки, десятиліття, адже кожний часовий інтервал має свою соціальну відмінність і особливе історичне значення. Послідовно аналізуючи відбиття пресою проблем спортивної, сімейної, екологічної сфер у різні історичні періоди, науковець може створити і підготувати для глибокого осмислення розлоге полотно соціально-емпіричного матеріалу.

Методи дослідження. Основними методами нашого дослідження ми визначаємо історичний, описовий, порівняльний та теоретичного узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Відповідаючи на потреби соціальної практики, вітчизняна преса 2000-х детально висвітлює усі спортивні події, але наша увага зосереджена на матеріалах, які торкаються не просто спорту, а спорту як фундаментальної складової соціального життя, яка відбувається у постійній і безпосередній взаємодії з іншими соціальними сферами, у першу чергу, із сферою здоров'я та сім'ї. У статті «Найцінніше» у 33 номері «Української газети» від 25 вересня 2008 року зазначається, що система охорони здоров'я повинна працювати на людину ще до її народження і супроводжувати все життя, що фізичне і духовне здоров'я стає справжньою цінністю і показником соціальної активності громадян. Як взірець автор наводить США, де люди з вадами (інваліди) здатні жити вільно і комфортно, реалізуючи себе так

само, як і усі інші, ставлячи, при цьому, майже риторичне питання «американці – найздоровіші в світі?» [4].

Треба сказати, яким би не було суспільство, людина завжди може і повинна сама бути собі лікарем. Так, автор статті «Найталановитіший лікар – ти сам!» піднімає проблему самолікування і поєднання його з професійною медичною допомогою: «...наш організм – найдосконаліша фармацевтична «фабрика», що продукує практично всі кислоти, які відомі в хімії» [6]. Але найголовніше – це прагнення до здоров'я, бажання бути здоровим на усі сто відсотків, а, отже, все залежить від того, наскільки людина здатна працювати над собою, наскільки сильний її дух.

У постмодерному або інформаційному світі питання спорту і ставлення до спорту цілком відрізняється від ставлення у минулі періоди, змінюється навіть середовище спортивних фанатів, для яких у перше десятиліття ХХІ століття розвинуті країни готують спеціальне середовище та піклуються про їх комфорт та задоволення. Із захватом кореспондент газети «Україна молода» пише про підготовку Швейцарії до чемпіонату Європи з футболу у 2008 році: «Щоб дати вихід надмірним емоціям футбольних туристів, організують спеціальні фан-зони, де будуть відбуватися рок-концерти та інші розважальні заходи. У Женеві діагональ кожного з екранів, на яких показуватимуть футбол, сягатиме 60 метрів!» [11].

У медійному просторі розглядуваного періоду знаходимо чимало даних про те, що спорт нерозривно пов'язаний з загальним соціальним життям і відчуває на собі впливи загальносуспільних настроїв. Так, коли київська влада не хотіла повертати спортивний манеж, яким незаконно користувалася релігійна секта, столичні легкоатлети були готові до власного «майдану» [10]. Повсякчас ми стикаємось на сторінках газет із гіркою констатацією того, що прагнення та можливості суспільства щодо розвитку спорту не співпадають з діями спортивної бюрократії, неефективний менеджмент якої призводить то до фінансової скрути спортивних організацій, то до затухання організаційної роботи. І це в той час, коли на керівні посади у спорті частіше прагнули призначати учорашніх

спортсменів, тих, хто досяг успіху у своїх галузях. На жаль, саме вони часто не могли знайти спільну мову із своїми підлеглими.

Криза традиційної сім'ї загострюється у розглядуваний період, але посилюється патріархальна традиція у трактуванні проблем цього соціального інституту. Так, у статті «Пригорну і поцілую..» у серпневому номері «України молоді» 2008 року підкреслюється, що «чоловік вилікується від алкоголізму, якщо його дружина взагалі не вживатиме спиртного й любитиме свою «половину» [8]. Матеріал, хоча і є звичайним інтерв'ю, але містить глибокі думки щодо глибинних змін соціального життя, зокрема, думка про те що «алкоголізм – хвороба сім'ї». Лікар О. Трамбовецький, спеціаліст, що багато років лікує алкоголізм, формулює сентенції, просякнуті маскулінізмами, дещо шовіністично-зверхніми поглядами на жінку, її місце у сім'ї, стосунки між чоловіком і жінкою. Виникає питання, хто винен і що робити, коли алкоголіком стає чоловік, який не має ні дружини, ні дітей. Можливо таке трактування і допустиме і не дивне, якщо врахувати, яких масштабів на початку ХХІ століття досяг процес руйнування традиційної сім'ї та поширення нетрадиційних статевих стосунків. Надмірна патріархальність стає логічною реакцією на надмірну сексуальну свободу і розкутість.

В той же час у медійну сферу України вторгаються цілком постмодерні, незвичні, «західні» впливи. У розлогій статті «Мій друг – гей» журналіст «Столичних новостей» висвітлює свої розвідки у середовищі трансвеститів та геїв, наводить уривки з душевної бесіди з другом-геєм та робить висновок: «На мій погляд, у гомосексуалізмі не тільки біологічні, але й соціальні корені» [7]. Нетрадиційні сексуальні стосунки залишаються і сьогодні не прийнятними для українського менталітету, їхнє поширення багато хто пов'язує із кризою гендерних стосунків, зростанням жіночою самостійності, відмовою від сімейного життя та материнства.

Жінка початку ХХІ століття стає не просто самостійною, а над-самостійною, над-незалежною, здатною перевершити навіть багатьох чоловіків. Юна дворазова чемпіонка Європи з плавання Ганна Хлістунова у 2006 році, незадовго до Олімпіади в Пекіні згадує, як багато негараздів доводилося їй долати, щоб здобути

визнання: «Відверто кажучи, всі ці вітання, численні камери, інтерв'ю більше втомлюють, ніж спонукають до самозакоханості... Однак усе це лише атрибути життя відомого спортсмена, а я не для того так довго йшла до цього, щоб враз все втратити через «зіркову хворобу» [2]. А красуня гімнастка Ганна Безсонова категорично заявляє, відсуваючи на невизначений термін проблеми створення сім'ї: «Я вважаю, що ще не все показала у художній гімнастиці, тому мені є до чого прагнути», а «якщо чоловік захоче борщу, то приготує сам, інакше – сидітиме голодний» [1]. Сучасна молода жінка, успішна спортсменка, не боїться бути різкою, непокірною, навіть трохи не жіночною, тому що вона справжня хазяйка і творець власної долі і не залежить ні від кого. І цю свободу їй дала нова постіндустріальна епоха і спорт. Ця епоха дала можливість жінці продемонструвати і свій розум: саме на початку 2000-х років відзначилася у змаганнях за звання чемпіонки світу з шашок українка Дарина Ткаченко.

Хоча жінки і стають лідерами, і приймають все більшу участь у спортивному житті, але вітчизняне жіноцтво досі залишається недостатньо спортивним: якщо «згідно із статистикою, кожна третя американка займається тим чи іншим видом спорту», то серед наших співвітчизниць таких лише 12% [5].

Льодові шоу, що стали дуже популярними на початку 2000-них, почали проводити і в Україні, але, на жаль, дуже не часто. «Фігурка», як спортсмени називають фігурне катання, переживала не найкращі часи, а участь України у найближчій Олімпіаді виглядали досить примарними. Тим не менш, у грудні 2006 року у Київському палаці спорту відбулася вистава «Льодова симфонія», у якій брали участь Оксана Баюл, Тетяна Навка та Роман Костомаров, Ілля Клімкін, гості з Європи. А знаменитий російський тренер І. Авербух отримав у подарунок торт на власний день народження. Автор статті «Аншлаг на день народження» іронічно зазначає, що у Палаці спорту уже давно не проводять великі спортивні змагання [9]. Уже через декілька днів у тій же газеті знаходимо публікацію про критичний стан зимового спорту в Україні, про недостатнє його фінансування, через що спортсмени воліють краще тренуватися за кордоном [3].

Треба сказати, що проблеми і негаразди не завадили з'явилися новим іменам, як, наприклад Елеонора Винниченко та

Наталя Фінкель. Недобре було у країні і з нормальними державними басейнами для тренувань спортсменів, через що вони віддавали перевагу як підготовці, так і комерційним стартам у Західній Європі, де комфортабельні готелі, гарне харчування та відмінні умови для роботи.

У будь-якому разі, інтерес до зимових видів спорту серед українців, аншлаг на «Зірках на льоду» фіксують багато газетних видань, відмічаючи при цьому неабияку фінансову жадібність організаторів подібних заходів, що поспішали набити свої і без того тугі гаманці. Величезним успіхом користуються у цей період і циркові шоу, що відбувалися у столичному палаці спорту, зокрема шоу «Золота лілія», організованого закоханим бізнесменом Т. Нагорним для знаменитої гімнастки Лілії Подкопаєвої.

Спорт все більше стає справою багатих, творенням людей заможних і для заможних, більше того, це сфера, яка створювала в Україні олігархів. Футбол стає надприбутковим бізнесом уже в 90-х роках ХХ століття, коли володарі футбольних клубів починають грати неабияку роль у політичному процесі країни. У розглядуваний період, хоча і відкривається знаменитий Будинок футболу у Києві, але перед лідерами футбольного бізнесу постає проблема залучення вболівальників на стадіони.

Преса кінця першого десятиліття ХХІ століття переповнена мріями та сподіваннями на проведення футбольного чемпіонату «Євро-2012» в Україні, суперечками щодо сумнозвісного недобудованого торгівельного центру перед Центральним стадіоном у Києві (який на вимогу ФІФА було зруйновано і інвестору виплачена величезна сума з державного бюджету), про боротьбу навколо стадіону «Україна» у Львові під біло-зеленими прапорами.

Розповідаючи про змагання з фітнесу та публікуючи фото красунь-спортсменок з цього виду спорту, преса надає неабияку послугу фітнес-клубам, рекламуючи їх чи не гірше від телебачення та інтернету. В той же час розглядуваний період останній, коли в офіційній пресі допускався друк оголеної натури. Поряд з такими фото знаходимо критичні, з сильним моралізаторським відтінком, публікації про проституцію, жіночий секс-туризм до різноманітних країн світу за чоловіками

(Куба, Ямайка та ін.) і чоловічий секс-туризм до України за доступними дівчатами. Західний вплив на українську ментальність та ставлення до найдавнішої професії відчувається у статтях багатьох журналістів, які із відчутним задоволенням описуються походеньки європейського ловеласа Сільвіо Берлусконі та розмірковують, наслідуючи європейських активістів, про легалізацію проституції, хоча і сьогодні очевидно, що для України це питання не на часі.

На початку 2000-х медіа продовжують активно пропагувати серед широких верств населення спортивний спосіб життя, біг, ходу, як звичайну, так і спортивну, але зберігаючи при цьому грамотний, науковий підхід до цих видів фізичної активності. Медійний простір у розглядуваний період на містить чимало гумору та іронії щодо спортивного процесу, відомих спортсменів, бюрократів від спорту. Цілі сторінки газет присвячуються відомих спортсменам, імена яких піднімали імідж на міжнародній арені. Крім широко відомих прізвищ (Кличко, Шевченко та інші), можна згадати і «мушкетера її Величності України» відомого фехтувальника В. Лукашенко, призера Олімпійських ігор, чемпіонатів Європи та світу. Широку галерею портретів відомих спортсменів, представляє газета «Україна молода»: знаходимо нариси про знамениту гімнастку Лілію Подкопаєву, президента НОК Сергія Бубку, гандболістку Олену Резнір, фехтувальницю Олену Бондаренко та інших.

В той же час в Україні гостро постає питання, що давно вже турбувало європейський спортивний простір, це – введення ліміту на легіонерів у національних збірних з футболу, що було пов'язано з тим, що національні команди поступово переставали бути «національними» через практику запрошення кращих спортсменів з інших країн. Автори ряду статей у газеті «Україна молода» вказували на те що практика введення жорстких лімітів на легіонерів поставить Україну перед серйозними проблемами, зокрема, загрозою зниження конкурентності вітчизняного футболу, протиставлять інтереси національної збірної країни успіхам вітчизняного клубного футболу, але у цьому питанні лідерам футбольного руху треба ще шукати «золоту середину».

Суспільна думка усе глибше усвідомлює залежність здоров'я від здорового способу життя, але прагнення до спортивних

перемог інколи призводить до появи феноменальних практик та методик. Так, у статті «Нездорова дієта для чемпіона» у 154 номері за 2008 рік «Всеукраїнської газети» повідомляється про особливу дієту американського чемпіона з плавання Фелпса: 10 тисяч кілокалорій на день. Директор Національної асоціації спортивного харчування Дж. Коттерман вважає, що «зміст жиру в організмі приблизно дорівнює 8%, спалює під час тренувань у басейні біля тисячі калорій на годину – при тому, що середня людина на аналогічну вправу – таку, як швидка хода – витрачає від 170 до 240 калорій». Поява подібної редакційної статті говорить про неабияку гостроту і зацікавленість у цій проблематиці, про вплив «новомодних» віянь на свідомість спортивної спільноти, у прагненні до пошуку неординарних рішень у сфері харчування для спортсменів, враховуючи сувору боротьбу з допінгами і недозволеними ліками.

Сфера екології є дотичною до здоров'я, сім'ї, фізичної культури та виховання. За вказаний період преса неодноразово піднімає питання про забруднення водойм, проблему паводків, про знищення чорноземів, про необхідність впровадження європейської системи управління водоймами. За вказаний період неодноразово у пресі («Українське слово», «Українська криміналістика») зустрічаємо інтерв'ю з академіком А.В. Яциком, в яких відомий учений висвітлює для широких кіл громадськості гострі проблеми забруднення та зникнення водойм, перетворення їх на болота та спротив вітчизняної бюрократії новим методикам боротьби за очищення водного середовища нашої держави.

А директор Українського інституту екології людини, професор М. О. Курик на засіданні наукового товариства імені Сергія Подолинського взагалі заявив, що в Україні відбувається справжній геноцид українського народу, пояснюючи свою тезу тим, що забруднення навколишнього середовища є катастрофічним, а «в продовольчих магазинах у магазинах там можна купувати хіба що сіль, та й то лише кам'яну» [12]. Єдиний вихід еколог бачить в тому, щоб українці керувалися давно відомим принципом: «Хочеш бути здоровим – будь ним!» Треба сказати, що підкреслена увага друкованого видання до голосних висловлювань відомих учених, підвищує інтерес читача, навіть

тоді, коли скандальні заяви не закінчуються серйозними і обґрунтованими висновками. Не дивно, що часто після голосних і часом лякаючих заяв відомих медиків та біологів, люди вдаються до релігії, замолювання хвороб, святої води, до різноманітних цілительок та народної медицини.

Висновки. Отже, бачимо, що віддзеркалюючи реальне життя суспільства, медійні сфера початку ХХІ століття розкриває картину змін політики, симпатій та пріоритетів у сфері спорту, здоров'я та ставлення до інституту сім'ї, зміну соціальної зацікавленості та моди у професійному спорті та фізичної культури, зокрема, різкі зміни у сфері гендерних стосунків (криза сім'ї, зростання одностатевих зв'язків) та зростання соціальної активності українського жіноцтва, поява «західних» хвороб вітчизняного спорту, епідемія СНІДу та наркоманії, підвищення уваги до екологічних проблем, формування нових громадянських інститутів та зростання соціальної активності громадян. Спорт як складний соціальний інститут відбиває і відчуває на собі усі трансформації суспільства і потребує подальшого поглиблення цього взаємозв'язку на стадії постіндустріального розвитку.

На жаль, у медійній сфері розглядуваного періоду бачимо продовження традиції надмірної стандартизації у погляді на спортивні події, зосередження на інформуванні про новини спорту, але уникання постановки гострих питань про болісні проблеми сфери фізичного виховання і спорту. В той же час, преса і формує репутацію як окремих спортсменів, так і цілих організацій, впливає на формування суспільної думки про сім'ю, проблему здоров'я окремої особистості та суспільства в цілому. Преса, як одне з найцінніших історичних джерел, має свою специфіку – здатність відбивати соціальний життєсвіт більш широко і різнобічно, ніж інші вербальні джерела. Аналізуючи газетні матеріали на вказану тематику, враховуючи особливості певного історичного періоду, дослідник відкриває для науки нові горизонти пізнання функціонування соціальної матерії та закономірностей її розвитку. Ми впевнені, що соціальна матерія сфери спорту і фізичної культури, відбита у медійному просторі, це – важливий об'єкт для сучасного наукового дослідження.

1. Безсонова Г. Якщо чоловік захоче борщу, то приготує сам, інакше – сидітиме голодний / Г. Безсонова // Україна молода. – 2006. – 29 вересня.
2. Корольков І. З Ключковою ми ще потягаємося / І. Корольков // Україна молода. – 2006. – 29 грудня.
3. Корольов І. Стою на асфальті, в лижі узутий / І. Корольов // Україна молода. – 2006. – 23 грудня.
4. Найцінніше // Українська газета. – 2008. – 25 вересня. (№ 33).
5. Никонова Л. Тренуйтеся ради «фазы удовольствия» / Л. Никонова // Дзеркало тижня. – 2004. – 6 березня.
6. Олійник Т. Найталановитіший лікар – ти сам! / Т. Олійник // Українська газета. – 2008. – № 14 (154). – 1–16 квітня.
7. Родионов В. Мій друг – гей / В. Родионов // Столичные новости. – 2006. – 14–20 марта.
8. Ротай Н. Пригорну і поцілую / Н. Ротай // Україна молода. – 2008. – 8 серпня.
9. Фоменко А. Легкоатлети готують свій «Майдан» / А. Фоменко // Українська правда. – 2006. – 1 листопада.
10. Шиманський О. Професор Плейшер «випав» би лише від захвату... / О. Шиманський // Україна молода. – 2006. – 4 червня.
11. Екологічному геноциду – ні! // Українська газета. – 2007. – 5 грудня. (№ 41).